

Dějiny české veřejné správy

IV.1 Ústavní vývoj v letech 1945 až 1989

Ladislav Vojáček

lav@mail.muni.cz

Osnova prezentace

1. **Poválečné ústavní poměry**
2. **Ústava 1948**
3. **Nejvýznamnější novelizace ústavy**
4. **Exkurs: Kodifikace právnické dvouletky**
5. **Ústava z roku 1960**
6. **Politické uvolnění konce 60-tých let**
7. **Federalizace státu**

Příprava a přijetí Košického vládního programu

- první přímý kontakt: E. Beneš v Moskvě (prosinec 1943)
- vlastní jednání: březen 1945 v Moskvě
- vyhlášení vládního programu: vláda Národní fronty Čechů a Slováků v Košicích (duben 1945)

Košický vládní program

1. význam SSSR při osvobození
+ vláda Národní fronty Čechů a Slováků
2. další postup ve válce
3. armáda
4. zahraniční politika
5. vnitřní politika (zejména národní výbory)

6. vztahy obou státních národů
+ slovenské orgány
7. Podkarpatská Rus
8. odsun Němců a Maďarů
9. potrestání válečných provinilců, ...
- 10.-13. hospodářské otázky
14. sociální politika
15. školství a kultura
16. proklamativní závěr

Národní fronta Čechů a Slováků

■ V českých zemích:

- Komunistická strana Československa
- Sociálně demokratická strana
- Národně socialistická strana
- Lidová strana

■ Na Slovensku:

- Demokratická strana
- Komunistická strana Slovenska
- Strana práce (1946)
- Strana slobody (1946)

Hlavní úkoly PNS

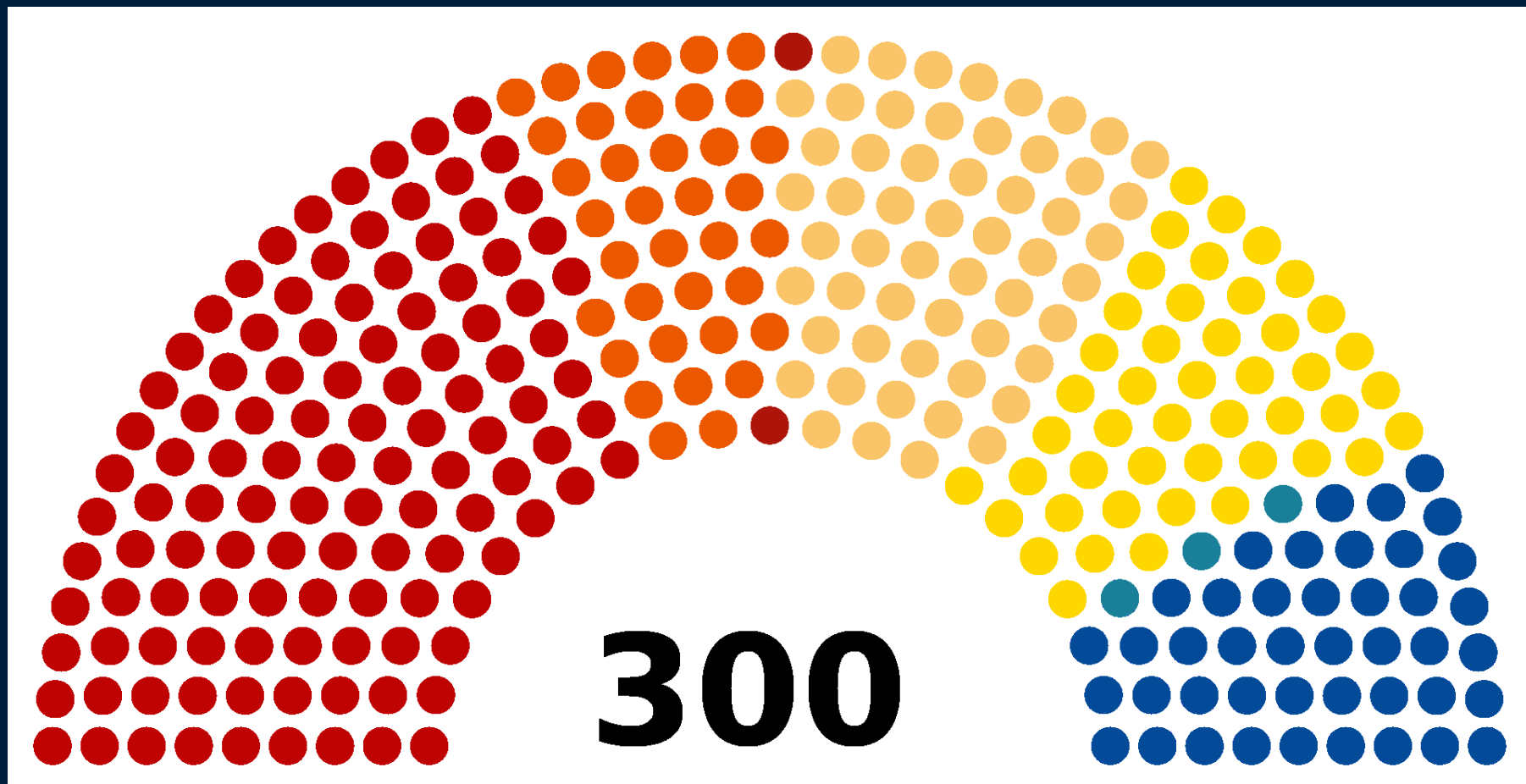
- plnit funkce NS podle ústavy z roku 1920, zejm. zákonodárnou
- potvrdit ve funkci prezidenta
- provést **ratihabici** prezidentských dekretů (provedeno en bloc) a
- připravit volby do ÚNS

Volby v roce 1946

- všeobecné, rovné a přímé s tajným hlasováním
  - vítězi komunisté
  - na Slovensku Demokratická strana
- Budovatelský program
  - součástí dvouletý hospodářský plán

VOLBY 1946

KSČ – 93; ČSSD – 37, SP – 2; ČSNS – 55; ČSL – 46; SS – 3; DS - 43

1. Ústava 1948

- Ústava 9. května (úst. z. č. 150/1948 Sb.)
  - úvodní preambule
  - 12 základních článků
  - deset kapitol (= 178 paragrafů)

Preambule

- ČSR je lidovědemokratickou republikou
- v jednotném státě Čechů a Slováků je lid jediným zdrojem moci
- bude odstraněno vykořisťování člověka člověkem
- cílem veškerého usilování ve státě je vybudování socialismu

MY, LID ČESKOSLOVENSKÝ, PROHLAŠUJEME, ŽE JSME PEVNĚ ROZHODNUTI VYBUDOVAT SVŮJ OSVOBOZENÝ STÁT JAKO LIDOVOU DEMOKRACII, KTERÁ NÁM ZAJISTÍ POKOJNOU CESTU K SOCIALISMU. JSME ODHODLÁNI BRÁNIT VŠEMI SVÝMI SILAMI VYMOŽENOSTI NAŠÍ NÁRODNÍ A DEMOKRATICKÉ REVOLUCE PROTI VEŠKERÝM SNAHÁM DOMÁCI I ZAHRA NIČNÍ REAKCE, JAK JSME ZNOVU PŘED CELÝM SVĚTEM OSVĚDČILI SVÝM VYSTOUPENÍM NA OBRANU LIDOVĚ DEMOKRATICKÝCH ŘÁDŮ V ÚNORU 1948. SLIBUJEME SI NAVZÁJEM, ŽE NA TOMTO VELKÉM DÍLE BUDOU PRACOVAT SPOLEČNĚ A RUKU V RUCI OBA NAŠE NÁRODY, NAVAZUJÍCE TAK NA POKROKOVÉ A HUMANNITNÍ TRADICE SVÝCH DĚJIN.

Základní články

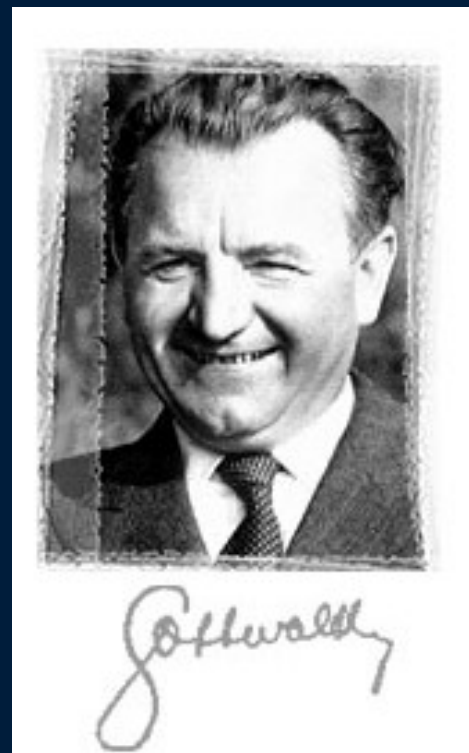
- = charakteristika hlavních institucí politického a hospodářského zřízení
- = úvodní ustanovení k jednotlivým kapitolám:
  - o třídní podstatě ČSR
  - o její státní formě
  - o unitaritě státu a o řešení vztahů Čechů a Slováků
  - o svrchovanosti lidu
  - o rovnosti práv a povinností občanů
  - o základním poslání hospodářské soustavy (= at' slouží lidu)

Podrobná ustanovení ústavy

1. základní práva a povinnosti občanů
2. - 4. jednokomorové NS, prezident, vláda
5. slovenské národní orgány
6. národní výbory (krajské zřízení)
7. Soudy (zlidovění soudnictví)
8. hospodářské zřízení a vlastnické vztahy
9. všeobecná ustanovení o státním občanství, státním území a státních symbolech
10. závěrečná a přechodná ustanovení

2. Nejvýznamnější novelizace ústavy

- ú. z. č. 64/1952 Sb. o soudech a prokuratuře
- ú. z. č. 12/1954 Sb. o národních výborech
- ú. z. č. 33/1956 Sb. o slovenských národních orgánech

Změny v soudní soustavě a organizaci prokuratury v padesátých letech

- předpisy z roku 1952
  - dva druhy soudů: obecné a zvláštní
  - obecné soudy: lidové soudy, krajské soudy, Nejvyšší soud
  - zvláštní soudy: vojenské (obvodové, vyšší vojenské a NS) a rozhodčí
  - přestal fungovat Státní soud
- reakce na kritiku 1956 a 1957
  - novela zákona o organizaci soudů
  - zákon o volbách soudců a soudců z lidu lidových a krajských soudů (č. 36/1957 Sb.)
- voluntarismus konce 50. let: soudružské soudy

Orgány prokuratury 1948 – 1952

- ústava a zákon o zlidovění soudnictví
- generální prokurátor
  - jmenován prezidentem republiky
  - není orgánem žaloby
  - podává stížnost pro porušení zákona
- generální prokurátor a krajsí prokurátoři podřízeni ministru spravedlnosti
- prokurátoři jmenováni
- při Státním soudu zřízena Státní prokuratura (akční pětky)
- 1950 vojenská prokuratura včleněná do jednotného systému

Prokuratura po roce 1952

- novelizace ústavy a zákon o prokuratuře
  - jednotný, centralizovaný a monokratický orgán
  - generální prokurátor je odpovědný vládě
  - orgán „nejvyššího dozoru“
    - = i dozor nad zachováváním zákonnosti v administrativě včetně hospodářské správy (zrušení Nejvyššího správního soudu) a nad zákonností v rozhodování soudů a státních notářství
    - → protest proti konkrétnímu rozhodnutí nebo opatření
- 1952 zanikla státní prokuratura

Prokuratura po roce 1956

- 1956 nový zákon o prokuratuře
  - = generální prokurátor není odpovědný vládě; může se zúčastňovat jejích jednání a jednání Sboru pověřenců s hlasem poradním
  - generální prokurátor podřízen jen Národnímu shromáždění
  - nově oblastní a obvodní dopravní prokurátor
  - nově vyšetřovatelé prokuratury
  - dozor nad zachováváním zákonnosti v místech výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení a ochranné výchovy

3. Exkurs: Kodifikace z právnické dvouletky

- zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb.
- série trestněprávních předpisů (č. 86-89/1950 Sb.)
  - trestní zákon a trestní řád
  - trestní zákon správní a zákon o trestním řízení správním
- základní občanskoprávní předpisy (č. 141 a 142/1950 Sb.)
  - občanský zákoník a občanský soudní řád
- nedokončena příprava kodexu práce

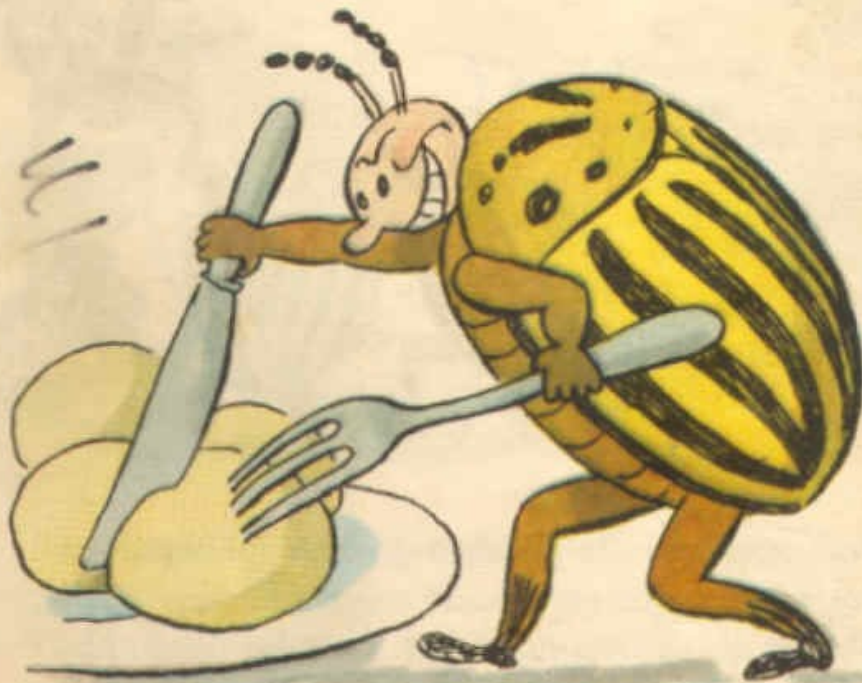
Další předpisy z právnické dvouletky

- zákon č. 99/1950 Sb. o hospodářských smlouvách a státní arbitráži (= východisko pro vznik hospodářského práva)
- rámcový zákon o organizaci JZD č. 69/1949 Sb.
- zákon č. 58/1950 Sb. o vysokých školách

ONDŘEJ SEKORA

O ZLÉM BROUKU BRAMBOROUKU

O MANDELINCE AMERICKÉ,
KTERÁ CHCE LOUPIT Z NAŠICH TALÍŘŮ

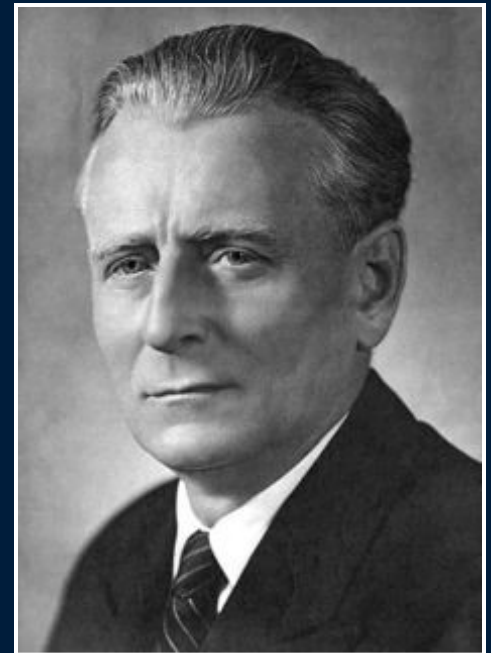

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ DĚTSKÉ KNIHY V PRAZE

4. Ústava z roku 1960

- „socialistická“ – (ČSSR)
- vedoucí úloha KSC
- systém nejvyšších orgánů nezměněn
- zrušen Sbor pověřenců
- SNR = národní orgán státní moci a správy na Slovensku
- právo zákonodárné iniciativy k zákonům NS – prakticky nevyužito
- následovala rekonstrukce práva

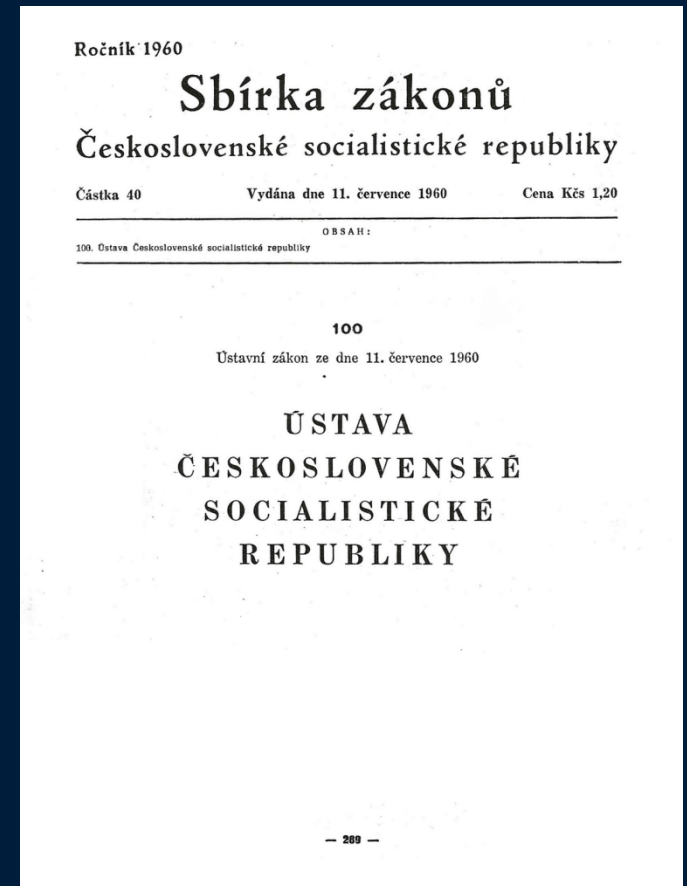
Struktura ústavy 1960

■ Prohlášení (slavnostní preambule) a devět hlav:

- I. Společenské zřízení
- II. Práva a povinnosti občanů
- III. Národní shromáždění
- IV. Prezident republiky
- V. Vláda
- VI. Slovenská národní rada
- VII. Národní výbory
- VIII. Soudy a prokuratura
- IX. Ustanovení obecná a závěrečná

■ už ne:

- Základní články
- samostatné hlavy o hospodářském zřízení a o obecných ustanoveních

Zákonodárna činnost SNR 1960 – 1968

Rok	1960	1961	1962	1963	1964
z. SNR	2	4	-	3	5

Rok	1965	1966	1967	1968	celkem
z. SNR	4	4	5	3 + 4	30 +4

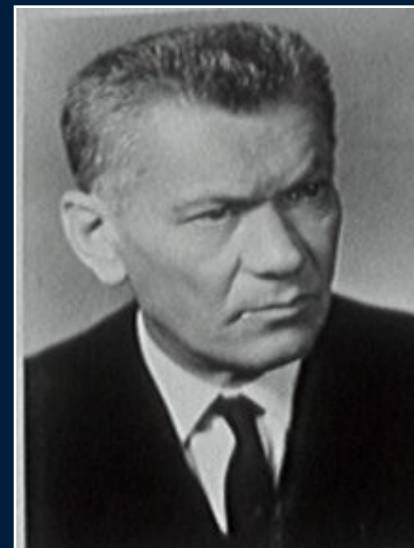

Soudy v šedesátých letech

- nová právní úprava, ale soustava soudů obdobná
  - okresní soudy, krajské soudy, Nejvyšší soud
  - vojenské obvodní soudy, vyšší vojenské soudy (a Nejvyšší soud)
- místní lidové soudy (1961 – 1969)
  - provinění, jednoduché majetkové spory, příp. i méně závažné trestné činy
  - ustavovány ONV v obcích na 3000 obyvatel a na závodech
  - voleni občany, nebylo nutné právnické vzdělání
  - 1965 jejich působnost omezena

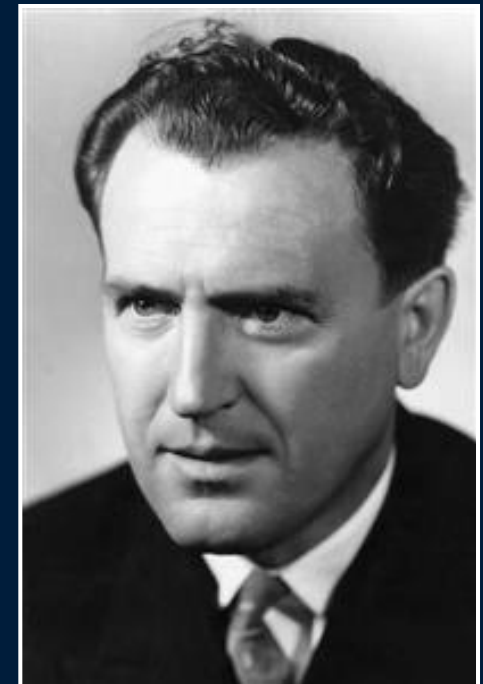
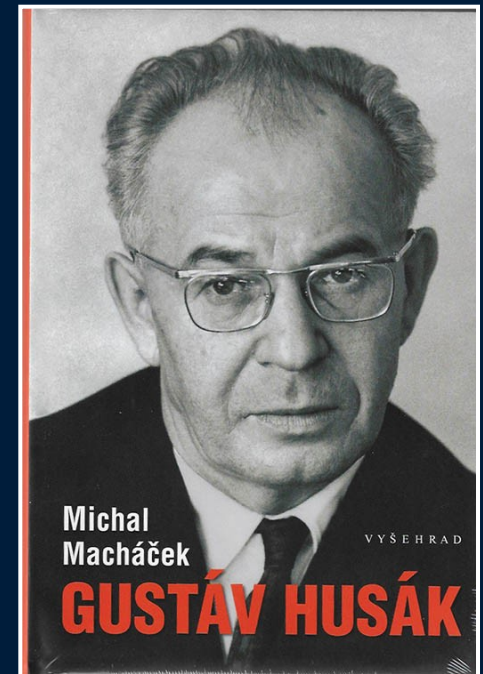
Politické uvolnění konce 60-tých let

- příprava ekonomické reformy
- „pražské jaro“
  - lednové plénum ÚV KSČ
  - požadavky na celkovou demokratizaci („*socialismus s lidskou tváří*“; Dva tisíce slov)
  - dočasné zrušení cenzury
  - Akční program
  - federalizace

Příprava federalizace

- rehabilitace „buržoazních nacionalistů“
- nespokojenost s řešením v ústavě 1960
- SNR v prohlášení z 15. března 1968: *condicio sine qua non* dalšího úspěšného rozvíjení demokratizace společnosti
- ú. z. č. 77/1968 Sb.: Česká národní rada

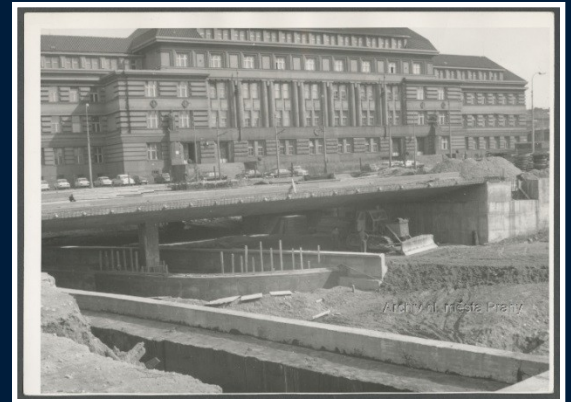

Federální ústřední orgány

- dvoukomorové Federální shromáždění
  - Sněmovna lidu
  - Sněmovna národů
- prezident republiky
- federální vláda
- federální ministerstva a další ústřední orgány státní správy
- Nejvyšší soud ČSSR a d.

Orgány ČSR

- Česká národní rada
- vláda ČSR
- jednotlivá ministerstva a další ústřední orgány státní správy
- soudní soustava završená Nejvyšším soudem ČSR
- národní výbory podřízené MV ČSR

Rozdělení působnosti

- ústavní zákon o československé federaci
  - výlučná působnost ČSSR a společná působnost ČSSR a republik taxativně
  - všechny ostatní záležitosti ve výlučné působnosti obou republik
- ústavní zákon č. 125/1970 Sb., který měnil a doplňoval ú. z. č. 143/1968 Sb.

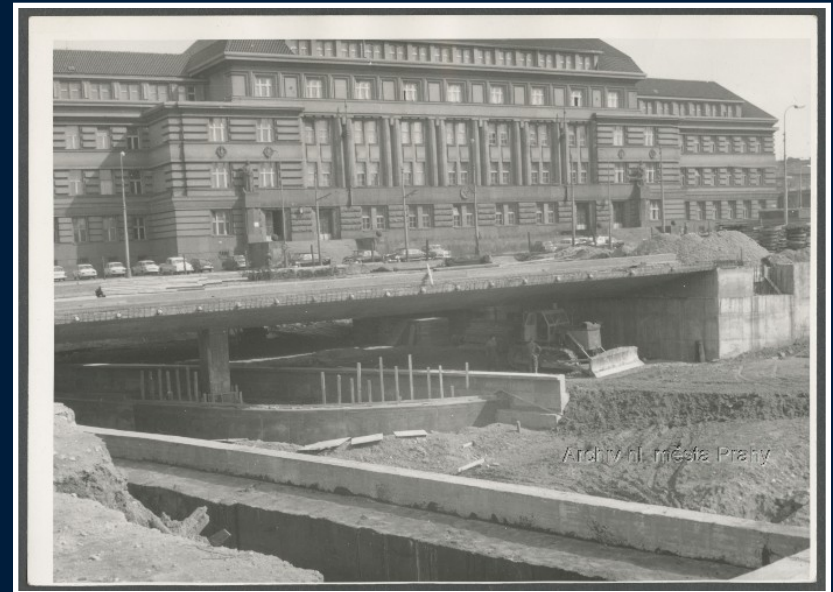
Společná působnost

- federální orgány zde působily jen v taxativně uvedených věcech
  - plánování, finance, cenové věci
  - zahraniční hospodářské vztahy
  - průmysl, zemědělství a výživa
  - doprava, pošty a telekomunikace
  - rozvoj vědy a techniky
  - práce, mzdy a sociální politika a d.
- podstatně rozšířena v roce 1970

Soudy v československé federaci

- novela zákona z roku 1965 z roku 1969
- samotná organizace soudů se v podstatě nezměnila, jen jejich vrcholný článek a řízení
- republikové a federální soudy
- republikové:
  - okresní soudy
  - krajské soudy
  - Nejvyšší soud ČSR (SSR)
- federální:
  - vojenské soudy (za branné pohotovosti státu polní)
  - Nejvyšší soud ČSSR

Organizace prokuratury po federalizaci

- Generální prokuratura ČSSR
  - součástí Hlavní vojenská prokuratura
- vyšší vojenské prokuratury (vyšší polní prokuratury)
- vojenské obvodové prokuratury (nižší polní prokuratury)
- Generální prokuratura ČSR (a SSR)
- krajské prokuratury (+ městské v Praze a Bratislavě)
- okresní prokuratury (a obvodní a městské)

Poznáte novomanžela?

Děkuji za pozornost!

SLYŠÍM DOBRĚ, VAŠE VELIČENSTVO? ELIXÍR VĚČNÉHO VLÁDNUTÍ?